

СТАТИЈА НА Д. ЧУПОВСКИ ЗА МАКЕДОНИЈА ОД 1923 ГОДИНА

Меѓу другите вонредно значајни историски материјали и документи, во скромната оставнина на Димитрија Чуповски најдовме и една статија под наслов „РЕВОЛЮЦИОННАЯ МАКЕДОНИЈА ЖДЕТ ПОДДЕРЖКИ В СВОЕЙ БОРЬБЕ. (Письмо в Редакцию)“, отчукана на машина на дваипол листа (голем формат), поправана со мастило од раката на авторот и потпишана со познатиот автограф: **Д. Павле-Чуповский**. Засега не знаеме до која редакција била испратена и дали е воопшто објавена, но бездруго била наменета за некој советски весник, а можеби и за „Правда“ (која и единствено се цитира во статијата).

До скоро беше позната само активноста (и тоа делумно) на Чуповски околу издавањето на „Македонский Голосъ (Македонски Глас)“ во 1913—1914 година. Истражувањата во Москва и во Ленинград ни открија дека тој не само што има објавено свои статии, потпишани под свое име и под псевдоними, пред ова време, туку пронајдовме и такви што се објавени или само напишани и далеку подоцна, па и во времето на советската власт. Ова е толку позначајно што ни ја открива македонската национална мисла и во времето кога, се мислеше, таа немала можности за јавен настап. Иако најголемиот дел од архивските материјали биле уништени во времето на Втората светска војна (при блокадата на Ленинград), кога врз куќата каде што живеело семејството на Чуповски паднала една граната и ги запалила поголемиот дел од ракописите и книгите, сепак останале некои документи што сведочат за една огромна дејност со вонредно значење на полето на борбата за пробив на македонската национална мисла. Статијата што ја објавуваме овде претставува последен завршен труд на Чуповски наменет за широката јавност (барем колку што ни е сега познато) и со тоа го заслужува нашето посебно внимание. Вистина, од времето потоа ги имаме ракописите не од помало значење: „ПЛАН СОСТАВЛЕНИЯ МАКЕДОНСКОГО РЕЧНИКА И СЛОВНИКА“*)

*) Блаже Ристовски, Д. Д. Павле-Чуповски во историјата на македонскиот литературен јазик, „Македонски јазик“, XXII, Скопје, 1971, 75—76.

и „ИЗ МОЕЈ БИОГРАФИИ“, но тие, иако донесуваат информации од историска важност за нашиот народ и за нашата култура, сепак сеуште претставуваат документи првенствено за лична употреба.

Чуповски редовно ги добивал публикациите „Македонско дело“ и „Балканска Федерација“, па, следствено, живеел со одот на македонското ослободително дело. Иако Д. Влахов во своите објавени спомени никогаш ништо не споменува за соработката на Д. Чуповски во неговите публикации, сепак ќе биде мошне интересно да се проследат овие органи уште еднаш и да се установи дали навистина нема никаква трага што би нè водела кон Ленинград. Иако живееше во специјални услови и како странски (турски) државјанин, Чуповски до крајот на својот живот (1940) не престана не само да мисли, туку и да работи за својата Македонија. Тоа ни ја поткрепува претпоставката дека негови статии треба да очекуваме и во други публикации од времето по Октомвриската револуција.

Бидејќи времето на пишувањето на статијата никаде не е одбележено, тоа го установуваме по некои индиректни укажувања. Пред сè, тоа е времето кога беше обновена ВМРО на чело со Александров и Протогеров, која не само што даде „окружница“ дека „нема да се меша во внатрешните работи на Бугарија и ќе се бори за автономија на Македонија, која е неправедно распокината помеѓу Бугарија, Србија и Грција“, ¹⁾ туку и започна вооружени акции во сите делови на Македонија. Одзивот од ваквите декларации и акции не можеше да не најде одраз во немирниот дух на Чуповски, особено пак кога се декларираше дека оваа нова ВМРО дури и не ја смета Комунистичката партија како свој противник, зашто „социјалната револуција не ја исклучува националната“, ²⁾ па во таа смисла ѝ даде и практична помош на КПЈ во Македонија во изборите во 1920 година. Сега Чуповски почувствува нова надеж за обединувањето и ослободувањето на татковината, но опасноста од нова војна на Балканот му ги замрачува перспективите. Затоа тој и бара неопходна поддршка на македонските револуционери во нивната праведна борба за слобода. Зашто, вели тој: „Идеалот на Македонците не е тесен, туку револуционерен. Независноста на Македонија ние ја браниме заедно со идејата за создавање Балканска Народна Федеративна Република, како нејзин задолжителен услов“. Чуповски проповеда балканско братство, ³⁾ но тоа е јасно условено: „Ослободувањето и независноста на Македонија е првиот и најголемиот чекор во реализирањето на Балканската федерација. Независна Македонија, на-

¹⁾ Историја на македонскиот народ. Книга трета. ИНИ, Скопје, 1969, 183.

²⁾ На исто место.

³⁾ Б. Ристовски, Програмата на Македонскиот револуционерен комитет во Петроград од 1917 година за Балканска Федеративна Демократска Република, „Историја“, VII, 1, Скопје, 1971, 103—116.

полно слободна од грдите филизи на царизмот и на шовинизмот што ги разјадуваат другите балкански држави, ќе биде сврзувачка алка на братската солидарност на работните маси на Полуостровот.“ Токму на овој план тој го гледа и поширокото значење на проблемот, зашто знае што значи Македонија за Балканот, а овој за Европа: „Да му се помогне сега на делото за ослободување на Македонија, — завршува Чуповски — тоа значи да се потурне напред делото за ослободување на трудбениците од целиот свет.“

Најконкретно времето е определено и со овие споменати факти: „... бугарскиот премиер Стамболијски, кој во текот на една година веќе двапати водеше преговори со Пашиќа за српско-бугарски сојуз, сега под притисок на македонските револуционери, е присилен да ги прекине преговорите.“ Значи, тоа е времето кога е Стамболијски на чело на Бугарија (следствено, пред 9 јуни 1923 год.); кога тој води преговори со Пашиќа (од есента 1922 год.), но кога уште не е потпишана спогодбата во Ниш (23. III. 1923). Ако се земе предвид и датумот 10 март што го наведува Чуповски, излегува дека статијата е пишувана некаде во времето од 10 до 20. III. 1923 година.

Останува уште малото прашање: каде ја напишал Чуповски оваа статија? Во својата автобиографија тој пишува: „Во почетокот на 1918 година јас отпатував во г. Ејск, каде што живееше моето семејство, и останав таму до 1922 година“, а потоа: „Во 1923 година јас се вратив со семејството во Ленинград...“⁴⁾ Меѓутоа, во неговиот „Трудовой список“ (Работничката книшка) од 20. XI. 1932 г. се вели дека Д. Чуповски стапил на работа во Ленинград дури на 2. VII. 1923 год., бидејќи, според забелешката, имал „прекин од 1. XII. 1921 г. до 1. VII. 1923 г. предизвикан од преселувањето во Ленинград, од болест и од безработност“.⁵⁾ Од севе ова треба да се претполага дека статијата Чуповски ја пишувал во времето кога веќе бил преселен во Ленинград, но кога бил сеуште без работа.

Објавувајќи ја оваа последна статија на Д. Чуповски во целост, во наш превод на македонски (од рускиот оригинал), се надеваме дека ќе придонесеме не само за поцелосно запознавање на опусот на овој македонски национален деец,⁶⁾ туку и за пополното проследување на развитокот и афирмацијата на македонската национална мисла.

⁴⁾ Из моей биографии (ракопис), стр. 2—3.

⁵⁾ Трудовой список (Ленинград, 1933), стр. 2.

⁶⁾ Д-р Блаже Ристовски, Димитрија Димов Павле-Чуповски (1878—1940), Сепарат на „Современост“, коло III, 1, Скопје, 1971, 89—123.

(Писмо до Редакцијата)

Во весниците пак почнаа да одблеснуваат вести од Балканскиот Полуостров што ја оцртуваат неподносливата положба во која се наоѓа сега нашата татковина — Македонија, растргнута од канците на поробувачите што ја раскинаа на делови како резултат од братоубиствените војни во 1912—13 и во 1914—18 година помеѓу Србија, Грција и Бугарија.

Меѓутоа овојпат, редум со соопштенијата што ни ја возбуждаат крвта за белиот терор, спроведуван спрема Македонците од страна на Југославија и Грција, наоѓаме и вести што разбудуваат во нас чувства за надеж и што ни влеваат во жилите бодрост. Ние знаеме дека одново започна борбата за независност на Македонија, одново се разнесоа гласовите за ослободување на угнетената земја и како посериозен доказ за правината и за неопходноста на разрешувањето на македонското прашање одново зовреа судирите на хероите-четници со грубата воена сила на заграбувачите.

Во југословенската скупштина се истакнуваат барања за македонска слобода, во Романија, Бугарија, Австрија и на др. места македонските емигранти ги обновува своите револуционерни комитети и се обраќаат кон општественото мнение и кон владите во Европа со барање за давање независност на Македонија. Но, зафатена со освојувањето на рурскиот јаглен и мосулската нафта, Европа не сака да ги забележува македонските работи. Но македонското прашање, како и ирското, е живо, активно прашање. Не ограничувајќи се на парламентските изјави и на меморандумите на македонските комитети, тоа се изразува во форма на непомирлива борба со оружје на македонските селани на својата земја „за своја земја и слобода“. Во телеграмите се соопштува дека нападите на македонските четници се одбиваат од српските и бугарските војски (кај Цариград, в. „Правда“ од 10 март). Со тоа се потврдува справедливоста на тврдeњата на македонските автономисти за тоа дека „македонското дело — не е ни српско ни бугарско дело, туку чисто македонско“.

Обновената Внатрешна македонска организација се реши одново да го дигне знамето на борбата и ја води оваа борба со сите револуционерни методи. Со цел да го ослабат македонското ослободително движење Србите, почнувајќи од 1913 година и потоа по 1918 година започнаа да ја колонизираат земјата, т.е. просто се изгонува месниот елемент и им се дава земјата на Србите, Хрватите и Словенците. На таков начин сред македонските селани се вмокнути српски групи, а на југ — грчки што се јавуваат таму како господари на ситуацијата и бедем на туѓинското владеење. Самиот име на земјата „Македонија“ исчезна од официјалниот јазик и е заменето со „Јужна Србија“ и „Северна Грција“. Сосем е разбирлива омразата што ја предизвикаа спрема себе неканетите дошлаци кај навреденото од нив трудово население на земјата. Штом Македонците ја започнаа својата револуционерна акција, тие веднаш ѝ испратија ултиматум на југословенската влада со барање да си одат српските колонисти од Македонија и им објавија бојкот на експлоататорите на својот народ.

Значењето на сегашното македонско востание, неговата ширина и особено неговата длабочина и сила се огледаат во тоа што бугарскиот премиер Стамболијски, кој во текот на една година веќе двапати водеше преговори со Пашиќа за српско-бугарски сојуз, сега, под притисок на македонските револуционери, е присилен да ги прекине преговорите.

Петти пат, почнувајќи од 1903 година, македонското прашање станува повод за војна помеѓу балканските држави и сврзаните со нив европски држави. Сега едно ново избувнување на балканска војна најуништувачки ќе се одрази врз Македонците. Треба да се има предвид дека на полињата на Македонија за кусо време се одиграа страшно крвави трагедии: Востанието од 1903 и во следните години, Војната со Турците во 1912 година, Српско-бугарската војна од 1913 година, епизоди од Светската војна во 1915—1918 г. Измачените гради на македонската земја ги газеа луѓе и коњи од сите армии што сверски, за славата на капитализмот, се истребуваа еден со друг и особено не беше поштедено несогласното со нив работно мирно население. Почвата на нашата татковина е пренапоена со човечка крв, во редовите на Македонците е внесено гибелно опустошување. Ако дојде ново крвопролевање, тогаш Македонија ќе остане без Македонците и паролата истакната на американскиот конгрес на македонската емиграција: „Слобода или смрт!“ ќе се претвори во епитафот: „Во смртта е слободата“.

Во името на слободата и правото на народот да си биде господар на својата судбина, македонските револуционери не може да бидат оставени без поддршка. Идеалот на Македонците не е тесен, туку револуционерен. Независноста на Македонија ние ја браниме заедно со идејата за создавање Балканска Народна Федеративна Република, како нејзин задолжителен услов. Идејата за Балканска Федерација постојано ја истакнуваа видниот револуционер Раковски, славните македонски војводи: Ѓорѓи Пулевски, Дамјан Груев и Борис Сарафов. Но само настаните од XX век, кои имаа особено тешки последици за балканските народи, што беа опфатени од братоубиствена вражба, кои, наскувани од европските банкири, се фрлаа да се гризаат еден со друг, им ги отворија очите на мнозина и сега во бојниот дневен ред е поставено прашањето за примирување на балканските народности преку нивното обединување во Федеративна Република, што беше формулирано од македонските автономисти во нивниот печатен орган „Македонски глас“ (во Петроград во 1913—14 г.).

Ослободувањето и независноста на Македонија е првиот и најголемиот чекор во реализирањето на Балканската Федерација. Независна Македонија, наполно слободна од грдите филизи на царизмот и на шовинизмот што ги разјаднуваат другите балкански држави, ќе биде сврзувачка сила на братската солидарност на работните маси на Полуостровот.

Да му се помогне сега на делото за ослободување на Македонија — тоа значи да се потурне напред делото за ослободување на трудбениците од

Д. Павле-Чуповски